

MỘT VÀI SUY NGHĨ VỀ GIÁO DỤC GIA ĐÌNH HIỆN NAY

GS.TSKH. THÁI DUY TUYẾN
TS. BÙI VĂN DŨNG

Đặt vấn đề

Trong thời kì kháng chiến chống Pháp và chống Mĩ, mặc dù đời sống khó khăn gian khổ, trình độ giáo viên và điều kiện dạy học còn hạn chế, chất lượng giáo dục vẫn được đánh giá tốt. Ngày nay, đời sống được nâng cao, đội ngũ nhà giáo chuẩn hóa, nhà trường khang trang hơn, điều kiện dạy học được cải thiện nhiều, nhưng chất lượng, hiệu quả giáo dục và đào tạo vẫn còn thấp so với yêu cầu. Nguyên nhân một phần là vì chất lượng giáo dục ảnh hưởng bởi nhiều yếu tố, không chỉ đơn giản là điều kiện cơ sở vật chất hay trình độ người thầy. Và một trong những yếu tố ảnh hưởng lớn đến chất lượng giáo dục chính là môi trường giáo dục.

Theo các tài liệu giáo dục học, giáo dục tồn tại trong ba môi trường cơ bản: nhà trường, gia đình, xã hội. Nghị quyết Hội nghị Trung ương 8 Đảng cộng sản Việt Nam khóa XI ngày 04/11/2013 mới đây cũng đã khẳng định: “Phát triển giáo dục và đào tạo là nâng cao dân trí, đào tạo nhân lực, bồi dưỡng nhân tài. Chuyển mạnh quá trình giáo dục từ chủ yếu trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học. Học đi đôi với hành; lí luận gắn với thực tiễn; *giáo dục nhà trường kết hợp với giáo dục gia đình và giáo dục xã hội*”. Tuy nhiên, cải tạo xã hội là việc làm của toàn Đảng, toàn dân, toàn hệ thống chính trị. Cải tạo nhà trường chủ yếu là việc làm của Bộ Giáo dục và Đào tạo và hệ thống giáo dục quốc dân. Đó là bài toán vĩ mô, chúng ta chỉ có thể tham gia như một thành viên nhỏ bé của xã hội. Còn giáo dục gia đình là việc làm hàng ngày, kết quả giáo dục gia đình phụ thuộc vào tấm lòng và trí tuệ của mỗi chúng ta. Vì vậy, trong bài viết này, chúng tôi xin trình bày một số suy nghĩ về giáo dục gia đình với mong muốn góp một phần nhỏ vào việc phát triển giáo dục và đào tạo trong giai đoạn hiện nay.

1. Những biến đổi của gia đình Việt Nam và vấn đề giáo dục gia đình hiện nay

1.1. Cùng với sự phát triển của xã hội, gia đình Việt Nam hiện nay đang có nhiều biến đổi

Đó là một quá trình bắt đầu từ cách mạng dân tộc dân chủ nhân dân – Cách mạng tháng Tám năm 1945, đến cách mạng xã hội chủ nghĩa (1960) và thời kì “đổi mới” từ năm 1986. Đường lối đổi mới với việc chuyển nền kinh tế, quan liêu, bao cấp sang nền kinh tế nhiều thành phần, vận hành theo cơ chế thị trường, với việc mở rộng nền dân chủ xã hội chủ nghĩa và chính sách mở cửa... đã làm thay đổi hệ thống giá trị xã hội, trong đó có hệ thống giá trị của gia đình.

Trong quá trình đổi mới đó, gia đình trở thành một đơn vị kinh tế độc lập, chức năng kinh tế được trả lại cho gia đình, các gia đình được tự do sản xuất, kinh doanh, tư tưởng làm giàu được động viên, khuyến khích. Chính

sách mở cửa cho phép giao lưu trao đổi với nước ngoài, tham gia cạnh tranh lành mạnh vì sự phát triển. Điều đó đã làm cho đời sống tăng lên, đem lại sự vui tươi phấn khởi trong toàn dân, nền kinh tế - xã hội phát triển nhiều mặt và sâu sắc, gia đình được củng cố và phát triển.

Nhưng bên cạnh mặt tích cực, những yếu tố tiêu cực đã nảy sinh: tệ nạn xã hội, tư tưởng chạy theo đồng tiền, cá nhân, ích kỉ, tham ô, hủ hóa, lơ là công việc..., những tư tưởng độc hại của chủ nghĩa thực dụng, chủ nghĩa hiện sinh đang xâm nhập vào Việt Nam, đã ảnh hưởng xấu đến gia đình và xã hội.

Những đặc điểm thời đại như sự phát triển khoa học kĩ thuật ở trình độ cao của loài người, sự hội nhập vào nhau giữa các nước trên thế giới cũng góp phần phá vỡ cơ chế khép kín của các gia đình truyền thống trước đây. Các thành viên của gia đình có nhiều nguồn thông tin mới, có điều kiện giao tiếp rộng rãi trong nước và thế giới, đã làm thay đổi nhận thức, thái độ và lối sống của gia đình.

1.2. Ảnh hưởng nhiều mặt và sâu sắc của xã hội đối với gia đình

Dưới đây là một số điểm cần quan tâm nhất:

- Về hôn nhân: Nói đến gia đình, trước hết là phải nói về vấn đề hôn nhân. Đến nay, đại bộ phận người Việt Nam vẫn cho hôn nhân là vấn đề hệ trọng, đánh giá cao vai trò của gia đình, ca ngợi sự chung thủy vợ chồng, chăm lo đến hạnh phúc gia đình, xây dựng gia đình bền vững. Tuy nhiên, hiện tượng li hôn có xu hướng tăng lên, chủ yếu là ở thành phố. Tỷ lệ li hôn hoặc li thân so với số dân tuổi từ 20 trở lên, nam giới 10,4%, nữ giới 27,9% (năm 2005 có gần 60.000 vụ li hôn). Đó là một hiện tượng tiêu cực, chưa từng có trong xã hội ta trước đây.

- Vấn đề sinh con và thực hiện kế hoạch hóa gia đình:

Như đã nói ở phần trên, người Việt Nam coi sinh đẻ con cái là một trách nhiệm lớn đối với cha mẹ, tổ tiên, đồng thời là hạnh phúc của vợ chồng, và họ thích đẻ nhiều con. Mặc dù, trong nhiều năm gần đây, công tác sinh đẻ và kế hoạch hóa gia đình đã vận động mỗi gia đình chỉ sinh từ 1 đến 2 con nhưng tâm lí thích con trai, thích nhiều con vẫn còn khá phổ biến, nhất là ở nông thôn;

Tỷ lệ sinh đẻ không giảm mà tuổi thọ lại ngày càng tăng lên. Việc tăng nhanh dân số đã ảnh hưởng đến việc cải thiện đời sống. Đó là vấn đề trọng đại và lâu dài của toàn xã hội;

- Từ khi chuyển sang cơ chế thị trường, chức năng kinh tế gia đình phát triển, đã thu hút nhiều thì giờ, trí tuệ, sức lực,... vào việc làm ăn, làm ảnh hưởng tới việc nuôi dạy con cái, chăm sóc người già, tham gia các hoạt động xã hội...;

- Mâu thuẫn giữa các thế hệ trong gia đình trở

nên gay gắt, do nhận thức khác nhau giữa các thế hệ đối với các giá trị xã hội, đồng thời nguyên nhân một phần là vì có sự thay đổi trong lối sống của thế hệ trẻ (ăn, mặc, sinh hoạt, nghỉ ngơi, giải trí, thưởng thức nghệ thuật...);

- Điều đặc biệt đáng chú ý là người cha không còn giữ được địa vị độc tôn về trí tuệ, về kinh tế..., không còn có uy quyền tối thượng trong gia đình như xưa nữa. Trong nhiều vấn đề, con cái hiểu biết hơn bố mẹ do tiếp xúc rộng rãi hơn với những nguồn thông tin mới; về kinh tế, con cái có thu nhập cao hơn bố mẹ, do làm ăn theo những phương thức mới, năng động hơn. Vì vậy, nhiều khi con cái làm theo ý mình, không vâng lời bố mẹ;

- Về đạo đức, nhìn chung đang có sự suy thoái cả trong gia đình, cũng như ngoài xã hội, mà gia đình không thể không chịu phần trách nhiệm.

Trong gia đình, xuất hiện nhiều trường hợp con cái không vâng lời cha mẹ, không kính trọng và chăm sóc cha mẹ, ông bà. Quan hệ vợ chồng lục đục, nhiều trường hợp bị tổn thương do vi phạm lòng chung thủy, bạo lực gia đình đưa đến li hôn, gia đình tan vỡ. Những vấn đề này được phản ánh khá sinh động trên các phương tiện thông tin đại chúng, đặc biệt là phim ảnh.

Ngoài xã hội thì tội phạm và tệ nạn xã hội gia tăng, lỏng lẻo về kỉ cương, gian lận trong thi cử, tham nhũng trở thành quốc nạn.

Những vấn đề đã trình bày trên đây là những biến đổi đáng lưu ý trong gia đình Việt Nam hiện nay.

- Về giáo dục gia đình hiện nay có một số vấn đề đáng chú ý sau đây:

a/ Một bộ phận không nhỏ các gia đình chưa quan tâm đúng mức đến việc giáo dục con cái. Điều đó là kết quả của nhiều nguyên nhân: do đời sống quá khó khăn, hoặc quá bận rộn làm ăn, lo thăng quan tiến chức, hoặc chưa nhận thức đúng tầm quan trọng của vấn đề...;

b/ Còn thiếu những kiến thức cần thiết về khoa học giáo dục, không rõ dạy cái gì và dạy con như thế nào? Phải nói rằng, những tài liệu về vấn đề này còn rất ít;

c/ Sự phối hợp giữa gia đình, nhà trường và xã hội tuy đã có thực hiện trong nhiều năm, nhưng chất lượng còn thấp, mối quan hệ này còn lỏng lẻo. Ngay các cơ quan trung ương như Bộ Giáo dục và Đào tạo, Bộ Thông tin và Truyền thông, Đài Phát thanh và Truyền hình Trung ương... đều có nhiệm vụ góp phần giáo dục những người công dân tốt, nhưng cũng chưa có sự phối hợp cần thiết, làm giảm hiệu quả giáo dục.

Tóm lại, những biến đổi của gia đình Việt Nam đặt ra nhiều vấn đề cần giải quyết, đặc biệt là trong vấn đề giáo dục gia đình hiện nay.

2. Một số giải pháp nâng cao chất lượng giáo dục gia đình

Tim kiếm các giải pháp nâng cao chất lượng giáo dục gia đình là một vấn đề rất khó khăn, vì nó có liên quan đến nhiều vấn đề xã hội. Sau đây là một số giải pháp cơ bản.

2.1. Nâng cao chất lượng gia đình

- Hiệu quả giáo dục gia đình phụ thuộc vào chất lượng gia đình. Nếu bố mẹ bất hòa, gia đình lục đục sẽ ảnh hưởng xấu đến sự phát triển của trẻ, trẻ mất phương hướng, không biết vâng lời ai, buồn nản, đau khổ, không an tâm học tập; tình cảm lệch lạc, bè phái nảy sinh, theo mẹ chống bố hoặc theo bố chống mẹ, có thể nảy sinh ở trẻ một số thói hư tật xấu: vô lễ, nói dối, tính tình cáu bẳn, cay nghiệt... Nếu bố mẹ là những đối tượng nghiện hút, mại dâm, tội phạm... thì sẽ dẫn đến khả năng ảnh hưởng đến đạo đức của con cái.

Vì vậy, biện pháp có tầm quan trọng hàng đầu là nâng cao chất lượng gia đình bằng những con đường khác nhau như: có các chủ trương chính sách về kinh tế và xã hội nhằm hỗ trợ, giúp đỡ các gia đình thương binh liệt sĩ, các gia đình nghèo khó phát triển sản xuất, tăng thu nhập, nhanh chóng vượt qua ngưỡng đói nghèo, giúp những người tàn tật hòa nhập với cuộc sống cộng đồng; giúp đỡ những người nghiện hút, mại dâm, tội phạm sửa chữa lỗi lầm, có điều kiện làm ăn lương thiện để hòa nhập với xã hội. Để làm được việc này, đòi hỏi phải có một chiến lược toàn diện, lâu dài về sự phát triển các gia đình Việt Nam.

- Các phương tiện thông tin đại chúng như: sách, báo, phim ảnh, phát thanh... đặc biệt là tivi với những nguồn thông tin nhanh chóng, phong phú, đa dạng và diễn cảm... có ảnh hưởng rất tốt đến trí tuệ, đạo đức và thể giới tâm hồn của trẻ. Các phương tiện thông tin đại chúng có thể ảnh hưởng tích cực hay tiêu cực phụ thuộc vào nội dung của chúng. Vì vậy, cần quản lí chặt chẽ các phương tiện thông tin đại chúng, tuyệt đối cấm những sách báo, phim ảnh, vô tuyến, băng hình, video... phổ biến những hình ảnh khiêu dâm, bạo lực, tệ nạn xã hội...

- Phát động các phong trào thi đua, các cuộc vận động quần chúng "xây dựng gia đình văn hóa" dưới mọi hình thức mà nội dung chủ yếu là: Các thành viên trong gia đình đoàn kết yêu thương nhau; ăn ở vệ sinh, sạch đẹp; đoàn kết, hữu nghị với làng xóm, cộng đồng, tôn trọng pháp luật; nuôi dạy con ngoan, sinh đẻ có kế hoạch...

2.2. Bồi dưỡng tri thức và kĩ năng giáo dục con cái cho các bậc cha mẹ

- Cha mẹ là người thầy đầu tiên và lâu dài của mỗi con người. Kết quả giáo dục gia đình phụ thuộc rất nhiều vào phẩm chất, trình độ học vấn và nghệ thuật sư phạm của các bậc cha mẹ. Nhưng "đội ngũ thầy giáo" này lại hầu như bị xã hội bỏ quên, không được đào tạo, mà cũng ít người ý thức được vai trò thầy giáo của mình. Họ tự đảm nhiệm lấy nhiệm vụ của mình như một việc làm tự nhiên, theo truyền thống với những kinh nghiệm ít ỏi và không có hệ thống mà họ thu thập được qua sự trải nghiệm của cuộc sống. Vì vậy, việc bồi dưỡng kiến thức về khoa học giáo dục cho các bậc cha mẹ có ý nghĩa rất quan trọng đối với việc cải thiện công tác giáo dục gia đình.

- Có ba nhóm tri thức về khoa học giáo dục cần bồi dưỡng:

a/ Những kiến thức chung về mục tiêu, nhiệm vụ giáo dục người công dân và những nhiệm vụ do nhà trường đảm nhiệm. Ở đây cần nói rõ mục tiêu đào tạo con người phát triển toàn diện để gia đình hiểu rõ và thống nhất cùng nhà trường phấn đấu cho mục tiêu đó. Như vậy, không phải chỉ chú ý đến học "chữ", mà còn phải chú ý đến tu dưỡng, rèn luyện đạo đức, ý chí, thẩm mỹ, thể lực, lao động..., phải cân đối thời gian học tập, vui chơi, giải trí, văn nghệ, thể thao;

b/ Những kiến thức về nội dung, phương pháp giáo dục gia đình. Cần làm rõ vai trò quan trọng của giáo dục gia đình, và thấy được thế mạnh của gia đình trong việc giáo dục đạo đức: lòng nhân ái, tình trung thực, cần kiệm, hiếu thảo, thủy chung, tinh thần trách nhiệm đối với công việc... tất cả đều được nhen nhóm lên từ gia đình.

Về phương pháp, cần chú ý đến sự mẫu mực của cha mẹ về tinh thần trách nhiệm đối với công việc, lòng hiếu thảo đối với cha mẹ, thủy chung trong tình cảm vợ chồng, bạn bè... nhằm làm gương cho các con học tập. Đồng thời, cần thường xuyên kiểm tra theo dõi, động viên khen thưởng, chia sẻ nỗi vui buồn trước những thành quả trong học tập, lao động và cuộc sống.

Đối với các cháu nhỏ, việc hát ru, kể chuyện cổ tích là điều các cháu rất yêu thích và có ảnh hưởng rất sâu sắc đến tâm hồn trẻ thơ. Khi đã lớn cần mua truyện cổ tích, truyện cười dân gian... cho các cháu vì chúng có tác dụng lớn trong việc hình thành ở các cháu tình yêu quê hương, yêu thiên nhiên, yêu con người, phát triển trí tưởng tượng sáng tạo và niềm lạc quan trong cuộc sống.

Cần chú ý là không được quá nuông chiều hoặc quá nghiêm khắc, khắt khe đối với trẻ; cần kết hợp giữa uy quyền và sự khoan dung trong giáo dục...

c/ Cung cấp cho các bậc cha mẹ những tri thức về đặc điểm tâm lí và sinh lí của trẻ. Những đặc điểm tâm sinh lí này thay đổi theo độ tuổi và phụ thuộc rất nhiều vào đặc điểm kinh tế - xã hội của thời đại, của địa phương, của gia đình. Cần chú ý đến những biến đổi tâm sinh lí, những biến đổi về định hướng giá trị của các em trong điều kiện kinh tế thị trường, trong thời đại mà loài người đang bước vào nền văn minh mới và sự hội nhập của thế giới.

Cần quan tâm đến những hứng thú cá nhân; biết trân trọng những năng khiếu của con cái, xem đây như là vốn quý của gia đình và xã hội để sớm phát hiện và có kế hoạch bồi dưỡng có hiệu quả.

Về hình thức bồi dưỡng cần mềm dẻo, linh hoạt, đa dạng... cho phù hợp với trình độ và điều kiện sinh hoạt rất đa dạng của các gia đình. Các hình thức phổ biến hiện nay là: tuyên truyền qua sách báo, phim ảnh, truyền thanh, truyền hình, các câu lạc bộ, hội thảo, các lớp đào tạo... Cần chú ý sao cho nội dung có chất lượng gọn nhẹ mới có hiệu quả.

2.3. Nâng cao chất lượng hoạt động giáo dục của các bậc cha mẹ

Việc nâng cao chất lượng hoạt động giáo dục hàng

ngày trong đời sống gia đình của các bậc cha mẹ có ý nghĩa vô cùng quan trọng. Cha mẹ là người thường xuyên gần gũi con cái từ thuở nhỏ, được con cái tin yêu, lại có uy quyền về mọi mặt.

Đặc biệt, người cha là biểu tượng về sức mạnh cơ bắp, trí tuệ và ý chí, là chỗ dựa tinh thần và vật chất của gia đình. Dù đi xa, người cha luôn như hiện diện trong gia đình thông qua sự tôn trọng, niềm tin cậy, lòng yêu thương của vợ đối với chồng, của con cái đối với bố.

Người mẹ thường tỉ mỉ, gần gũi con hàng ngày, thương yêu chăm sóc con từ tấm bé, có thái độ dịu dàng, tế nhị, vị tha, nên đã cảm hóa, thuyết phục con, có ảnh hưởng lớn trong việc giáo dục con lòng nhân ái, tinh cần kiệm, tác phong, nếp sống... ngay cả khi các con đã khôn lớn, trưởng thành, người mẹ cũng là người đặt nền tảng và duy trì mối quan hệ tình cảm của các thành viên trong gia đình, giữa gia đình và xã hội.

Nội dung hoạt động giáo dục hàng ngày của cha mẹ có thể tóm tắt như sau:

- Gương mẫu trong mọi hoạt động trong gia đình cũng như ngoài xã hội;
- Thường xuyên bảo ban, nhắc nhở con trong học tập, lao động, rèn luyện đạo đức, tác phong...
- Thường xuyên kiểm tra việc hoàn thành các nhiệm vụ được giao;
- Quản lí chặt chẽ thời gian, phân bố hợp lí thời gian học tập, lao động, vui chơi, giải trí;
- Quản lí chặt chẽ các mối quan hệ xã hội;
- Có quan hệ chặt chẽ với nhà trường và các tổ chức xã hội để phối hợp với gia đình trong việc giáo dục con cái.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đảng Cộng sản Việt Nam (2013), *Nghị quyết Hội nghị Trung ương 8 khóa XI về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo* (Nghị quyết số 29-NQ/TW) ngày 04/11/2013.
2. Lê Thi (chủ biên) (1996), *Gia đình Việt Nam ngày nay*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội.
3. Tổng Cục thống kê Việt Nam (2010), *Nghiên cứu quốc gia về bạo lực gia đình với phụ nữ Việt Nam*, Hà Nội.

SUMMARY

Education environment has a great influence over education quality. According to education materials, education exists in three basic environments: school, family and society. Of these, the family education is the most practical aspect, that is the daily work that each and every of us does. In this paper, from the actual status of changes in Vietnamese families currently, the author proposes the most fundamental solutions aimed at enhancing quality of family education: enhancing quality of family, nourishing knowledge and skills in educating children for parents, raising quality of educational activities among parents so as to contribute to the development of education quality in general at present stage.